

Svea Tarkin

eesti ja soome-ugri keeleteaduse magistrant

Lamp on lagil: Hiina õppijad eesti keele käändeid omandamas

Kui lamp on *laes*, mitte *lagil*, miks siis on pilt *seinal*, mitte *seinas*? Iga nädal hiina emakeelega õppijatega kokku puutudes mõistsin, et eesti keele käänete kasutamine on eesti keele õppijate jaoks tõeline proovikivi.¹

Sissejuhatuseks

Hiina ja eesti keelt ühendab põhisonajärg subjekt–verb–objekt², mis on hiinlaste jaoks eesti keele õppimisel ilmselt suur pluss. Jingyi Gao ning Dahong Sheni sõnul on hiina emakeelega inimestel eesti keelt õppida üpris lihtne: mõlemas keeles kasutatakse tagasõnu ning eessõnalist eitust, puuduvad grammatiline sugu ja artiklid (Gao, Shen 2018: 68). Paraku jäävad keeled muudes üksikasjades teineteisest üsna kaugele: hiina keel on isoleeriv, rohke grammatikaga eesti keel aga aglutineeriv-flekteriv.³ Detailidesse laskudes on hiina õppijate jaoks raske eesti keele rikas hääldussüsteem ja ebareeglipärased muutevormid (Gao, Shen 2018: 68). Lisaks tähestiku puudumisele, mille asemel on hiina keeles kasutusel hieroglüüfid ehk ideogrammid (Watts 1989: 7), pole hiina keeles ka eesti keelele omaseid käändeid ja nende funktsioonis kasutatakse kaassõnu.

¹ Artikkel tugineb 2019. aastal Tartu ülikoolis kaitstud bakalaureusetöole „Eesti keele käänded hiina emakeelega õppijate kasutuses“ (juhendaja Raili Pool).

² Vt Ethnologue.

³ Samas.

Artiklis uurin seda, kuidas hiina emakeelega eesti keele õppijad kasutavad eesti keele käändeid, milliseid käändevorme nad kasutavad, kuidas erineb nende käändekasutus sihtkeelepärasest, milliseid käändeid nad omavahel asendavad ja kas nimetaval käändel kui sõnaraamatuvormil on õppijakeeles teiste käänetega võrreldes olulisem funktsioon.

Taust

Õpitavad keeled jaotatakse keeleõpet toetava keelekeskkonna olemasolust või selle puudumisest lähtuvalt. Teiseks keeleks nimetatakse keelt, mida õpitakse õpitava keele keskkonnas, ning võõrkeeleks nimetatakse õpitavat keelt siis, kui keeleõpe toimub keelekeskkonnast väljaspool. (Gass, Selinker 2001: 5) Minu uurimuse informantideks olnud hiina emakeelega õppijad õppisid uurimuse tegemise perioodil eestikeelses keelekeskkonnas, seega räägin eesti keele teise keelena omandamisest. Eesti keel on seejuures hiina õppijate jaoks sihtkeel, hiina keel ehk nende esimene keel lähtekeel (James 1998: 3; Pool 2005: 10).

Materjal, meetod ja informandid

Uurimuse informandid olid 11 hiina emakeelega 17–18aastast õpilast. Enne on nad õppinud kaks aastat eesti keelt Pekingi rahvusvaheliste õpingute ülikoolis (Beijing International Studies University). Kõik informandid õppisid terve 2018/2019. õppeaasta vältel Tartu ülikoolis eesti keelt ja kultuuri. Uurimuse tegemise ajal oli informantide eesti keele oskus ligikaudu A2-tasemel, kuid tegelikult liikus igapäev neist omas tempos ja õpilaste keeletaseme vahe oli märgatav.

Analüüsitava keelematerjali kogusin hiina õppijatelt pildikirjelduskatse abil. Katse käigus kirjutasid nad kolm loogilist narratiivi. Abivahendeid seejuures kasutada ei tohtinud, kuid kuna katse eesmärk oli uurida eelkõige käänete omandamist, lubati informantidel soovi korral küsida tundmatu sõna nimetava käände vormi. Informandid ei teadnud lühijutukesi kirjutades, et ootan neilt võimalikult paljude käänete kasutamist, sest vastasel juhul ei oleks nende keelekasutus olnud loomulik. Sama pildikirjelduskatsega kogusin keeleainest kahel korral: 2018. aasta detsembris ja 2019. aasta aprillis. Niisiis oli tegemist pikiuurimusega, mis võimaldas vaadelda informantide eesti keele kasutuse muutumist õppeperioodi jooksul.

Analüüsimetodina kasutasin kontrastiivset vahekeeleanalüüsi, mille puhul võrreldakse õppijakeelt sihtkeelt emakeelena kõnelejate keelekasutusega või erinevaid õppijakeeli (Granger 2015: 8). Vahekeeleanalüüsi puhul ei lähtuta õppija emakeelest ja sellest tingitud vigadest, vaatluse all on õppijate keelekasutus tervikuna: nii sihtkeelepärased kui ka mittesihtkeelepärased vormid ja keelendid. Kontrastiivsus avaldub selle uurimuse puhul õppijakeelt eesti keele kui sihtkeelega võrreldes. Lähtusin iseenda kui sihtkeelt emakeelena kõneleja keeletajust ja eesti keele grammatikakirjeldustest.

Eesti keele käänded hiina emakeelega õppijate kasutuses

Nagu arvatud, kasutasid informandid (INF) nimetavat teiste käänete funktsioonides kõige enam. Nimetavat kasutati omastavas käändes täiendi ja osastava käände vormi eeldava osasihitise asemel (näide 1). Samuti asendati nimetavaga kõiki sisekohakäändeid (näide 2) ning alalütlevat ja kaasütlevat (näide 3). Eesti keele kõnelemisel valmistab hiina õppijatele raskusi *r*-häälik (Jänese 2011: 61), mida hiina keeles sellisel kujul ei ole. Hiina õppijatega suheldes panin samuti tähele, et nende *r* kõlab pigem *l*-ina. INF 8 puhul on see kandunud ka kirjalikku keelde (näide 3).

- (1) tal oli *kunst* kursus (INF 11); ema tahab juua *tee* (INF 4)
- (2) nad tulid *kodu* tagasi (INF 7); *seinanurk* on üks põrandalamp (INF 10)
- (3) *ta* on värviline vihmalevi [vihmalevi]⁴ (INF 8); Pille oskab *auto* sõita (INF 1)

Nimetavat kasutati paljudel juhtudel ka sihtkeelepärast: vormistati täisalusust ja alusega arvust ühilduvat öeldistäidet (näide 4).

- (4) *üks poiss* sõidab jalgrattaga (INF 6); nad on *isa ja tütar* (INF 9 II⁵)

Sihtkeelepärast omastavat kasutati omastavalise täiendi, täissihitise ja kaassõnakonstruktsioonide moodustamiseks (näide 5). Esines ka vormihomonüümia (*isa* vanempoeg), mistõttu on mõnel juhul keeruline selgeks teha, kas omastavat kasutati teadlikult. Paistab, et informandid alati nimetavat ja omastavat ei erista. Võimalik, et nad on mõnda

⁴ Nurksulgudesse on selgituseks lisatud sihtkeelepärane keelend.

⁵ II tähistab teisel kogumisel saadud keeleainest.

omastavavormi pidanud nimetavaks või omandanudki sõna esimesena omastavas (näide 6).

- (5) *isa* vanempoeg (INF 10); kassapidaja võtab *jogurti* (INF 8 II); üks orav on *prügikasti* peal (INF 4)
- (6) pane *koti* auto sisse (INF 2); *lapse* panab [pane] kõik asjad kilekotisse (INF 10 II)

Abstraktsete käänete funktsioonide seast tundus õppijate jaoks kõige keerulisem olevat täis- ja osasihitise käände valimine. Omastavas täis-sihitist kasutati mõnel juhul ka seal, kus sihtkeelepärane kasutus eeldaks osastavat (näide 7). Täis- ja osasihitise kasutamine valmistab eesti keelt teise keelena õppijatele nähtavasti raskusi: uurimused on näidanud, et sihitisekasutus valmistab probleeme ka väga hea eesti keele oskusega teise keele kõnelejatele (Pool 2007: 193–195). On näha, et informandid olid tekste kirjutades täis- ja osasihitisest teadlikud, kuid kasutasid sihitist enda keeleoskustasemele vastavalt ning sihtkeelepärane täis- ja osasihitise kasutamine ei olnud kinnistunud.

- (7) vanaema ja mina vaatame *raamatu* (INF 5); Aleks isa vaatab *tema* (INF 1 II)

Sihtkeelepärane osastav esines informantide tekstides kõige enam osasihitisena (näide 8). Kasutati ka osastavat eeldavat osaalust ja hulgasõna laiendit (näide 9). Kuna osaalust kasutati tekstides väga vähe, ei saa olla päris kindel, et informandid kasutasid sihtkeelepärast osaalust teadlikult. Keel koosneb suheldes konstruktsioonidest, terviklikest keeletükkidest, mida kasutatakse valmiskujul. Ka teise keele õppija vajab sihtkeele kasutamiseks konstruktsioone, et suheldes hakkama saada. (Kitsnik 2019: 40) Seega võib keeleõppija kasutada mingit käänat sisaldavat väljendit sihtkeelepärast, kuid see ei tähenda alati, et käänne on kinnistunud. Konstruktsioon võib olla hoopis kivilinenud (Argus 2004: 38–39) ja seetõttu ei saa järeldada, et keeleõppija on väljendit kasutades käände funktsiooni mõistnud.

- (8) te ostate *komme*, *puuvilju* ja *juurvilju* (INF 6)
- (9) täna on ka *värsked tomateid* (INF 10); ma olen kuus *aastat* vana (INF 5 II)

Informantidel oli kohati keeruline eristada ka nimetava ja osastava vorme, misjuhul on võimalik, et osastavoline vorm on omandatud varem (näide 10). Osastavaga asendati lisaks sisse- ja kaasaütlevat (näide 11).

(10) tüdrul [tüdrukul] on punased *juukseid* (INF 5)

(11) põranda lamp on seina *nurka* (INF 10 II); poiss mängib *mänguasja* (INF 7 II)

Kõikide kohakäänete sihtkeelepärane kasutus oli informantide tekstides esindatud, kuigi kohakäänedeid asendati üksteisega küllaltki palju. Nii lühikest kui ka sse-lõpulist sisseütlevat kasutati enamasti sihtkeelepärast (näide 12). Mõnel juhul kasutati käändelõputunnusega sisseütlevat juhtudel, kus sihtkeelepärane oleks olnud käändelõputunnuseta variant (näide 13). Sisseütlevat kasutati ka sihtkeelepärase seesütleva asemel (näide 14). INF 2 võis seejuures arvata, et verbi *käima* konstruktsioon eeldab latiivse käände kasutamist (*käima kuhu*). Samas võis ta segi ajada verbid *käima* ja *minema*, millest viimane eeldaks sihtkeelepärast just sisseütlevat.

(12) nad lähevad *koju* (INF 3 II); ema ja poeg panid koti *autosse* (INF 7)

(13) lapse panab [paneab] kõik asjad *kilekotisse* (INF 10 II)

(14) ta on sinine särk *selga* (INF 5); *poodi* käimine oli väga huvitav (INF 2 II)

Seesütlev esines informantide tekstides üldjuhul sihtkeelepärast (näide 15). Põnev kahe keele sulam leidis INF 3 tekstis, kus sihtkeelse sõna *laud* asemel kasutas INF 3 inglise keelest inspireeritud sõna *tabel* (ingl *table*) ja lisas sellele seesütleva käände lõpu (näide 16). Seesütlevaga asendati samuti teisi kohakäänedeid, kõige enam sihtkeelepärast sisseütlevat, aga ka näiteks alalütlevat (näide 17).

(15) nüüd nad on *elutoas* (INF 1 II); vanempoeg on *väljas* (INF 10)

(16) *tabelis* [laual] on fotosid (INF 3 II)

(17) inimesed lähevad *parkis* (INF 2); nad mängisid *mänguväljakus* (INF 11)

Sisekohakäänetest kasutati kõige vähem seesütlevat, kuue informandi tekstides ei esinenud see kordagi. Sihtkeelepärast kasutasid seda vaid

kolm informanti (näide 18). Seestütlevaga asendati ka teisi kohakäändeid, näiteks alalütlevat (näide 19).

(18) ta tegi auto *legost* (INF 2 II); see pilt on *perest* (INF 8); keegi ei hooli *temast* (INF 6)

(19) mängivad kõrvpalli [korvpalli] *sportiplastist* [spordiplatsil] (INF 1)

Alaleütleva sihtkeelepärase kasutamise informantidel üldiselt probleeme ei olnud (näide 20). Mõnel juhul asendati alaleütlevaga sisseütlevat ja alalütlevat (näide 21).

(20) *lastele* meeldib süüa jäätist (INF 6); isa istub *tugitoolile* (INF 9 II)

(21) Linda panib [pani] asjad *autole* (INF 5); *aknalauale* on üks lill (INF 3 II)

Alalütlevat kasutati kohakäänetest kõige enam, kuid lisaks sihtkeelepärastele vormidele (näide 22) kasutati seda nimetava, alaleütleva ja seesütleva funktsioonis (näide 23). INF 1 puhul on taas näha, kuidas *r*-i ja *l*-i eristamine valmistab raskusi ja on seepärast kandunud ka kirjalikku keelde (näide 22). INF 4 kasutab sõna *lagi* puhul lokatiivset väliskohakäänet alalütlevat ja lisab käändelõpu otse nominatiivivormile (näide 23). Alalütlev on siin tegelikult loogiline valik, sest ka *põrand* ja *sein* on pigem lokatiivse tähendusega kohad. Siiski oleks sihtkeelepärane kääne seesütlev.

(22) päevitavad *mulul* [murul] (INF 1); nendel on *kliivrid* [kiivrid] peas (INF 8)

(23) *tal* on kaks aastat vana (INF 5 II); *koeral* meeldib õues mängida (INF 10 II); lamp on *lagil* [laes] (INF 4)

Sihtkeelepärane alalütlev leidus vaid ühe informandi tekstis (näide 24), teised alalütlevavormid eeldasid sihtkeelepäraselt alalütleva kasutamist (näide 25).

(24) ema võtab jogurti *riiulilt* (INF 8 II)

(25) vanaema istub *diiivanilt* koos oma lapselast (INF 10 II)

Lisaks kasutati tekstides saavat käänet (näide 26) ja ilmaütlevat (näide 27), kuid esimest neist pigem mittesihtkeelepäraselt. Kaasaütlev ja selle kasutusfunktsioonid tundusid informantidele olevat üsna arusaadavad (näide 28).

- (26) *tänaseks* on poes 20% soodustust (INF 10 II)
- (27) kas soovib moosiga või ilma *moosita* (INF 6 II)
- (28) nad jalutavad teel *koeraga* (INF 9 II); nad tulid koos oma *vanematega* (INF 11)

Informantide keeleline areng

Käänete funktsioonid hakkasid teise kogumise tekstides selgemini välja joonistuma, samuti oli teisel kogumisel esindatud enam käändeid. Näites 29 on näha, kuidas INF 5 kasutab esimesel kogumisel öeldistäidet vaid ainsuses, teise kogumise materjalis leidub ka mitmuse nimetav. Näites 30 kasutab INF 4 esimesel kogumisel sisseütleva asemel omastavaga kaassõnakonstruktsiooni, teises katses ilmus teksti juba sisseütlev kääne. Ka INF 10 kasutas esimese kogumise tekstides sisseütleva asemel veel nimetavat, kuid teise kogumise materjalis oli sõna *ostukäru* juba sisseütlevas (näide 31).

- (29) ta on *pikk ja tuse* [tüse] (INF 5 I); püksid on *rohelised* (INF 5 II)
- (30) panevad asjad *auto* sisse (INF 4 I); vanem ja noorem lähevad *parki* (INF 4 II)
- (31) nad panevad kõik asjad *ostukäru* (INF 10 I); nad panavad [panevad] kõik asjad *ostukärusse* (INF 10 II)
- (32) *parkis* on üks jäätis müüja (INF 2 I); inimesele meeldib *pargis* käia (INF 2 II)
- (33) värviline *vihmavali* [vihmavari] (INF 8 I); üks värviline *vihmavari* (INF 8 II)

INF 2 moodustas sõna *park* seesütleva vormi esialgu nähtavasti osastava vormist või sulatas kokku lühikese sisseütleva ja seesütleva käände, teisel kogumisel oli tema keelekasutuses ka sihtkeelepärane vorm *pargis* (näide 32). INF 8 puhul sai sõnast *vihmavali* teise kogumise ajaks juba *vihmavari* (näide 33).

Kokkuvõtteks

Tegemist oli pikiuuringuga ja nagu oodatud, oli kahe materjalikogumise korra tekste võrreldes informantide areng silmanähtav: kui esimesel kogumisel saadud materjalis ei kasutatud alaltütleva, saava ega ilmaütleva käände vormi kordagi, olid need teise kogumise tekstides juba esindatud.

Kuna informandid ei olnud teadlikud, et neilt oodatakse võimalikult paljude käänete kasutamist, ei saa järeldada, et ükski informant ei olnud tekste kirjutades teadlik rajava ja oleva käände kasutusfunktsioonidest. Võimalik, et nad ei pidanud neid käänmeid valitud piltide kirjeldamisel vajalikuks.

Mõne järelduse saab aga käänete kasutuse sageduse ja analüüsi põhjal teha: kõige enam kasutatud käännet nimetavat tarvitati teiste käänete funktsioonides kõige rohkem, mistõttu võib öelda, et nimetaval kui sõnaraamatuvormil on oluline funktsioon. Võib järeldada, et enamasti omandasid hiina emakeelega eesti keelt teise keelena õppijad esimese käändena nimetava. Üksikutel juhtudel tundus esimeseks omandatud vormiks olevat omastav või osastav, kuigi on võimalik, et neidki peeti nimetava vormideks. Lisaks ilmnes informantide tekstidest, et pigem asendatakse kohakäändeid omavahel kui teiste käännetega. Ilmselt mõistsid informandid pildikirjelduskatsete tegemise ajal koha väljendamise käändelisi võimalusi, kuid ei osanud veel alati sihtkeelepärast käändevalikut teha ja kasutasid seepärast sihtkeelepärast sisekohakäännet nõudva sõnaga väliskohakäännet ning vastupidi.

Kuna eesti keelt õpetatakse Hiinas juba mitmes ülikoolis, on teadmised hiina emakeelega õppijate eesti keele omandamisest olulised. Magistritöö raames tegelen hiinakeelsete õppijate eesti keele uurimisega edasi, keskendudes verbikasutusele.

Kirjandus

- Argus, Reili 2004. Eesti keele käändesüsteemi omandamine: esimestest sõnadest miniparadigmadeni. Emakeele Seltsi aastaraamat 49, 23–49.
- Ethnologue. Languages of the world; <https://www.ethnologue.com/> (vaadatud 06.03.2020).
- Gao, Jingyi, Dahong Shen 2018. Eesti keele põhierialast Hiinas. – Oma Keel 2, 64–69.
- Gass, Susan M., Larry Selinker 2001. Second Language Acquisition: an Introductory Course. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Granger, Sylviane 2015. Contrastive Interlanguage Analysis: a Reappraisal. – International Journal of Learner Corpus Research 1 (1), 7–24.
- James, Carl 1998. Errors in Language Learning and Use. Exploring Error Analysis. London and New York: Longman.
- Jänese, Katrin 2011. Eesti keel Hiinas. – Oma Keel 2, 59–62.

- Kitsnik, Mare 2019. Eesti keele kui teise keele õppimine: kas raske töö või kerge lõbu? – Keel ja Kirjandus 1–2, 39–56.
- Pool, Raili 2005. Täis- ja osasihitis kõrgtasemel eesti keelt teise keelena kõnelejate kirjalikus keelekasutuses. – Teine keel. Uurimusi eesti keele kui teise keele omandamisest. Toim. Raili Pool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 8–74.
- Pool, Raili 2007. Eesti keele teise keelena omandamise seaduspärasusi täis- ja osasihitise näitel. *Dissertationes philologiae estonicae universitatis Tartuensis* 19. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Watts, Alan 1989. Hiina kirjakeel. – *Sõnumitooja* 19–20, 7.

OK